

ОТКРИВАНЕ И РАЗВИТИЕ НА ТЪРНОВСКАТА ДЕВИЧЕСКА ГИМНАЗИЯ В ПЕРИОДА 1879 - 1904 г.

Венка Петрова Кутева

1. Откриване на Търновската девическа гимназия.

След Освобождението на България в 1878 г., за първи път в историята на нашето учебно дело всички училища са поставени под управление на "Дирекцията на просвещението и духовните дела", начело на която застава известният български учен и общественик Марин Дринов.

Според "Привременния устав" грижата за поддържане на училищата се предоставя на самото население. Продължена е традицията за създаване на училищни настоятелства, избирани от населението на общината за една година. Създадени са и Окръжни училищни съвети.

Съставът на Търновския училищен съвет се състои от председателя – игуменът на Къпиновския манастир, секретар – Евстати Маринов, един учител и четирима членове.

Училищното настоятелство в Търново се състои от 7 членове, начело е д-р Васил Берон. Окръжен учили-

щен инспектор е известният в Габровската гимназия Иван Гюзелев¹.

Първото училищно настоятелство през първата учебна година открива в Търново първоначални училища и две класни училища – мъжко и девическо.

През 1879 г. по почин на МНП² се откриват две държавни девически гимназии: една в София с два класа с 41 ученици и една в Търново с три класа и със 119 ученици³.

Откриването на гимназия в Търново не е случайно. През Възраждането, а и след Освобождението, Търново е политически и културен център на България. С голяма известност се ползва и класното девическо училище в града. Със солидната си материална база и добрата подготовка на възпитаниците си Търновското класно девическо училище привлича ученички от цяла Северна България. Търновската девическа гимназия става пряк наследник и продължител на класното девическо училище.

Откриването и развитието на Търновската девическа гимназия в периода 1879 – 1904 г. се явява цел на нас-

тоящата разработка.

Реализирането на тази цел е свързано с разрешаването на следните **основни задачи**:

1. Да се анализира учебното съдържание и организацията на обучението.

2. Да се открият и дадат кратки сведения за първите учители и ученици в Търновската девическа гимназия.

Обект на изследването се явяват архивни материали, дописки и съобщения в периодичния печат, училищни документи, годишници на гимназията, дневници и учебни указания.

Въпросът за появата и развитието на девическото образование в Търново не е предмет на специално и обстойно проучване в историко-педагогически план. Правени са отделни изследвания с цел да се проследи девическото образование в Търново, но те не са цялостни и обхващат отделни моменти от историята на девическото образование в града, най-вече през периода на Възраждането.

Няма никакви публикации за развитието на Търновската девическа гимназия след нейното откриване в 1879 г.

Настоящата разработка обхваща периода от създаването на гимназията през 1879 г. до излизане на закона за изравняване на програмите на девическите и мъжките училища през 1904 г.

2. Организация и съдържание на

учебно-възпитателната работа. Материална база.

Прави впечатление отличната подготовка за всяка нова учебна година. Присъствуват родители, граждани, както и представители на ръководството на града. Присъства и свещеник, който извършва обичайния в такива случаи водосвет.

На следващия ден ученичките, разделени по паралелки, започват учебните занятия по седмичната програма от миналата учебна година, докато се направи нова, според разпределението на предметите между старите и новодошлите учители.

През учебната 1880/1881 г. Търновската девическа гимназия е трикласна и Народното събрание препоръчва тя да се състои от четири класа и ако Министерството на просвещението намери за добре, да открие в началото на следващата година едногодишен педагогически курс⁴.

През учебната 1881/1882 г. не е открит едногодишен педагогически курс, а IV допълнителен клас, за да се приравни Търновската девическа гимназия със Софийската, т. е. двете гимназии да станат четирикласни.

През 1882/1883 г. те вече са петокласни.

На 1 септември 1883 г. към гимназията се създава четирикласно държавно образцово начално училище, тъй като гимназията подготвя вече ученичките от V клас за учителки в началните училища.

В гимназията се изучават следни-

те предмети:

Първи клас: български език, френски език, немски език, история, алгебра, геометрия, химия, естествена история, рисуване, песне, гимнастика.

Втори клас: български език, френски, немски и руски език, история, география, алгебра, геометрия, химия, естествена история, рисуване, песне, гимнастика.

Трети клас: български език, френски език, руски език, география, философска пропедевтика, алгебра, геометрия, физика, химия, естествена история, рисуване, песне, гимнастика, ръкоделие.

Четвърти клас: български език, френски, немски и руски език, история, география, философска пропедевтика, алгебра, геометрия, физика, химия, естествена история, рисуване, песне, гимнастика, ръкоделие, възпитание, хигиена.

Пети клас: изброените за четвърти клас предмети и педагогика.

Интерес представлява изучаването в трети клас на философската пропедевтика. Това е т. нар. курс по философия, преподаван в средните училища по онова време. Той е uveden, подготвителен курс за въвеждане във философията и има за цел да даде в систематизирана и сбита форма някои понятия.

Нямаме сведения какво точно са изучавали по педагогика през този период.

Всяко полугодие се провеждат из-

дти по всички предмети. През 1883/1884 г. се отменя полугодишният изпит за пети клас, а в 1887 г. – за всички класове.

Първият зрелостен изпит е положен през 1893 г. по следните предмети: български език, закон божи, математика, всеобща история, педагогика, физика, френски и руски език. Изпитът се провежда върху материал, изучен в последното полугодие. Той е писмен по алгебра, геометрия, български език, руски и френски, и устен по всички останали предмети. Комисията, която провежда изпита, е в състав: директорът на гимназията, преподавателят по съответния предмет, двама образовани граждани, назначени на право от министерството.

След завършване на зрелостните изпити всяка ученичка получава атестат за успеха си по даден предмет. Окончателната оценка, която се вписва в Атестата се получава като двете оценки от писмения и устния изпит се събират със средния полугодишен успех на ученичката и полученият сбор се дели на три.

Интерес представляват и свидетелствата на ученичките. Те биват класифициране на свидетелства от I, II и III ред, което означава: Свидетелство от I ред – преминаване в погорен клас, свидетелство от II ред – повтаряне на класа и от III ред – явяване на поправителни изпити.

Освен тези изпити, в началото на всяка учебна година, до отделението

на прогимназията, ученичките се явяват на проверочни, приемни и поправителни изпити. На приемни изпит се явяват както частни ученички, така и ученички от окръга.

През 1899/1900 г. гимназията преграства в седмодасна. В края на 1899 г. се провежда първият изпит за завършен долен курс, а в 1902 г. – първият зрелостен изпит в общообразователния отдел. През 1903 г. се провежда първият изпит в педагогическия отдел.

От 1901 г. Висшият академичен съвет взема решение да се разреши на девойките, завършили гимназия, да учат във Висшето училище в София.

На 7 май 1902 г. гимназията е наречена “Митрополит Климент”, на името на първия неин директор, заради големите му заслуги към училището.

През 1904 г. излиза нов закон за образованието, според който се изравняват програмите на мъжките и девически училища и гимназии.

Интерес представлява и дейността на Учителския съвет. На всички свои заседания той обръща сериозно внимание на поведението и дисциплината на ученичките. Учителският съвет изработва и указания за униформата на ученичките от гимназията⁵. Посочват се и основанията за въвеждане на обща униформа: 1. В униформата си ученичките изглеждат скромно, еднообразно и благовидно; 2. Униформата е достъпна за всяка

една ученичка; 3. Униформата напомня на всяка ученичка, вътре и вън от училище, нейните задължения.

Вещност по този начин се решава един социален проблем – заличава се неравенството между отделните ученички. Освен това униформата дисциплинира ученичките, тъй като по нея се отличават от населението в града.

Това е може би един от първите правилници, отнасящи се за ученичките в България.

В първите години от създаването ѝ, гимназията се помещава в конака на Етем бей, виден турски пълководец. Тази двуетажна сграда се използва за училище до земетресението през 1913 г.

От 1 септември 1885 г. ученици и учители се преместват в новопостроената специално за тази цел постройка. Днес там се помещава факултет “Изобразително изкуство” при ВТУ “Св. св. Кирил и Методий”. Освен тази сграда, на разположение на училищното ръководство е дадена и една отделна постройка. Гимназиалното здание има 14 класни стаи. Създадени са кабинети по физика, география, естествена история, химия, рисуване, пеене.

Непосредствено след откриването на гимназията се създава и библиотека към нея.

От 1 октомври на учебната 1880/1881 г. към гимназията е открит държавен девически пансион, който просъществува 20 години.

От казаното дотук, можем да зак-

лючим, че през първите години от създаването на гимназията усилията на училищното ръководство са насочени към изграждане на материалната база, към назначаването на способни учители, с известни успехи в учебната и възпитателната работа, издигащи авторитета на училището с цел привличане на повече ученици от града и района.

3. Първи учители и директори

За първи директор е назначен Васил Друмев – Митрополит Климент, вземал дейно участие в Учредителното събрание от 1879 г. и изобщо в политическия живот на новата българска държава. През учебната 1879/1880 г., първата година от създаването на гимназията, той е назначен за неин директор, но без да му се заплаща. Цялата негова дейност по уреждането на гимназията е на обществени начала. След като напуска поста директор, Васил Друмев не престава да се грижи за нея. Бурното десетилетие на 80-те години на миналия век го издига на гребена на държавно-политическия живот, но заедно с това му донася редица огорчения, разочарования, страдания. Авторът на повестите “Несчастна фамилия”, “Ученик и благодетел или чуждото си е все чуждо”, на първата българска драма “Иванко – убиецът на Асеня” и драмата “Цар Иван Александър”, извиква уважение сред учениците, колегите си и търновското гражданство с широтата на погледа

си, с хуманно-демократичните си възгледи и позиции. Васил Друмев завършва жизнения си път в Търново през 1901 г.

През учебната 1886 г. за директор на гимназията е назначен Сава Сирманов. Роден е през 1843 г. в с. Сирмани, Габровско. Първоначалното си образование получава в Габрово. През периода 1859 – 1865 г. учи в Одеската втора гимназия с издръжка от В. Априлов. Работи като учител в Габрово, Видин, Русе, Горна Оряховица. Активно се занимава с обществена дейност. След Освобождението на България е избран за член на Търновския административен съвет. Народен представител е в Първото Велико народно събрание. От 1883 г. е окръжен училищен инспектор на Търновски окръг, а в 1886 г. поема поста директор на Търновската девическа гимназия. През първата учебна година за учители в гимназията са назначени Тодора Илиева Петкова, Мария Ферадова, Райна Попгеогриева. Интересен е фактът, че първите две, по инициатива на Женската община, в 1871 г. са изпратени да учат в чужбина. По този начин след създаването на гимназията биват назначени местни учителки, имащи солидно за времето си образование. Една сега напълно проличава далновидността на инициаторката на тази идея – Евгения Кисимова, председателка на женската община в града.

Тодорка И. Петкова е родена в Търново през 1862 г. Там получава и

първоначалното си образование. През 1871 г. с помощта на Евгения Кисимова е приета за ученичка в пансиона "Азил Елена Домна", Букурещ. Поради показан отличен успех и примерно поведение, румънската власт ѝ предлага да я изпрати на държавни разноски в Италия да следва рисуване при условие, че след завършване на образованието си бъде учителка в Румъния. Патриотичните чувства вземат връх над предлагащата приемлива перспектива, от която тя се отказва и се завръща в Търново, където през 1878/1879 г. става учителка в класното девическо училище. След откриване на Търновската девическа гимназия тя е назначена за учителка с годишна заплата 1500 франка. В първите години от своето учителстване тя преподава предметите български език, история, алгебра, рисуване, ръкоделие, френски език и красноречие. След 18 години учителстване през 1897 г. е пенсионирана⁶.

Мария Ферасова е родена в Търново през 1872 г. Завършва гимназия в Кишинев. Преподава български език.

Прославената Райна Попгеоргиева също е назначена за учителка в Търновската девическа гимназия. В политическата и културната история на България е отбелязано, че Райна Попгеоргиева Футекова, наричана Райна Княгиня, като учителка в родния си град Панагюрище, ушива знамето на въстаниците и взема участие в Априлското въстание. За проявения

от нея героизъм, след потушаването на въстанието тя бива откарана и затворена в Пловдивския затвор, където е подложена на нечовешки изтезания. Благодарение на застъпничеството на чуждестранни консули е освободена от затвора и изпратена да се учи в Русия в гр. Москва, където дочаква Освобождението ни от турско робство. Там учи акушерство. При завръщането ѝ в освободеното отечество, тя не си отива в родното Панагюрище, а спира в старопрестолния град Търново и става учителка в новооткритата девическа гимназия.

Вестта, че легендарната революционерка Райна Княгиня учителства в Търново, засилва желанието на много девойки да се учат при нея. В гимназията тя преподава естествена история, българска история и ръкоделие⁷. По нейно предложение и настояване се създава първата ученическа униформа.

Нейната ученичка, Вангели Цанева, разказва: "Тя беше невысока, дори дребна жена, към 23 – 24 годишна. Говореше сладко, с лек руски акцент. В нейните часове ние бяхме особено прилежни. Имахме предвид не само преподаваните от нея предмети, но и бунтовническото ѝ минало. Когато говореше в час по анатомия, тя така ни предразполагаше, че ние се отпускахме да споделяме с нея някои интимни въпроси, които тогава се считаха недопустими за младите момичета. Увличаше ни и в часа по ръкоделие, пали тя беше шила знамето на

Априлското въстание. На следната година тя замина за Пловдив при близките си и никога не се върна повече в нашата гимназия. У нас, нейните ученички, тя остави незаличими спомени”⁷.

Заповедта за назначаване на Райна Футекова, свидетелства на завършили ученички, подписани от нея, съхранявани в ОДА – В. Търново, потвърждават по един несъмнен начин, че Райна Футекова (Райна Княгиня) при завръщането си от Русия е била учителка в Търновската девическа гимназия, а не “уредничка на акушерски курсове”, както някои неоснователно твърдят.

През 1882 г. в гимназията са назначени Фердинанд Дечев, австроунгарски възпитаник и Теодора Трайкова, руска възпитаничка, получила похвален отзив от Одеското музикално дружество по пеене.

През следващата учебна година са назначени още Христина Павлович – Желязкова, руска възпитаничка, завършила Фундуклевата гимназия в Киев със сребърен медал, Йорданка Велева, Зойка Обрешкова, Михаил Бонев Сеизов. Последният е роден през 1858 г. в гр. Казанлък. Там завършва четирикласното главно мъжко училище на свои разноски. Известно време учителства в с. Драганово, Великотърновско, и в мъжката гимназия “Св. Кирил и Методий” в гр. Велико Търново. Известен е с журналистическата си дейност.

От списъка на учителите в гимназията

узнаваме, че от 1884 г. там работи Петър Икономов, учител по математика. За нуждите на гимназията той написва “Начална алгебра” и “Геометрия и геометрично чертане” – учебни помагала.

Между учителите, ползващи се с известност, е и Филип Гинев от Лясковец. Учи в Пражката политехника и Пражкия университет. Учителства в Ломската гимназия и Старозагорската държавна девическа гимназия. От 1890 г. постъпва в Търновската девическа гимназия.

През учебната 1890/1891 г. за учителка по история и педагогика е назначена Виктория Живкова (Вела Благоева) – първата жена марксистка у нас, основателка на женското социалистическо движение, изтъкната журналистка, педагожка.

Няколко години преди това, през 1886 г. тя учителства в четирикласното девическо училище в Търново⁸.

Наред с имената на новоназначените учители, до 1897 г. се срещат и имената на познатите преди Освобождението учители Йордана Петкова Чалъкова и Велика Начева. Последната е родом от Лясковец. През 1872 г. тя заедно с Елисавета Цанева Райкова, Мария Ферадова и Кина Хаджипеткова е изпратена да учи в Кишинев. Там след седем години завършва епархийното духовно училище¹⁰. След завръщането си е назначена за учителка по ръкоделие в Търновската девическа гимназия. Учителства

близо двадесет години. Напуска през 1898 г.¹¹

Прави впечатление, че почти всички учители по това време имат високо образование и развиват широка обществена дейност. Голяма част от тях са родени в Търново или района. Редица проучвания сочат, че във В. Търново и околността му са родени 105 класни учители¹². Тук не влизат родените в Елена 37 души и в Лясковец 20. С това районът изпъква рязко преди всички други. Той е дал два пъти повече учителски кадри от всеки следващ го район: Шумен – 57, Габрово – 56, Русе – 45.

Град Велико Търново дава 72 учители, 19 от които са жените, а районът му – 33 души. Всички те имат завършено средно образование, получено преди всичко в средните училища на В. Търново и околностите му – мъжка и девическа гимназия, педагогическо училище, семинария.

Повечето от учителите имат завършено висше образование, получено в Софийския университет – 39 и в чужбина – 21.

Назначените в гимназията учители от този период са преди всичко руски възпитаници, тъй като по време на откриването на гимназията (1879 г.) Софийският университет все още не съществува.

Като се знае, че голяма част от учителите са възпитаници на средни и висши училища в Русия и Западна Европа, се предполага, че те творчески прилагат европейския опит в об-

ластта на средното образование.

4. Ученици – успех, поведение, първи стипендиантки

Откриването на търновската девическа гимназия е посрещнато с възторг от населението в града и района.

Добрият ред в гимназията, задълбочените и обширни знания, които се получават там, възможността за професионална реализация в областта на учебното дело, привличат много ученички. В гимназията започват да се записват и момичета от други градове.

През 1883 г. ученичките са 175, а в 1888 г. те са вече 233, разделени в по две паралелки от I до IV клас и една V клас. С всяка следваща година броят на новоприетите ученички се увеличава.

Не така стои обаче въпросът с тези успех. Във всички годишни отчети се отбелязва, че той е нисък – варира между среден 3 и добър 4. Най-нисък е успехът по геометрия, алгебра и български език, а най-висок по гимнастика, песни, ръкоделие.

Прави впечатление, че ученичките от I и II клас имат по-нисък успех в сравнение с тези от III и IV клас, независимо от усложняването на учебното съдържание. Причините за ниския успех са от най-различен характер. Много от ученици (45 – 50) в клас е причина те да не бъдат често изпитвани. Големият брой повтарящи ученици влияе както на успеха, та-

ка и на поведението на останалите. Друга, също важна причина е приемането на ученичките в гимназията без приеман изпит. Предвиденият учебен материал е твърде голям по обем и много трудно може да се предава, когато би трябвало по-често да бъдат изпитвани учениците. Освен това се предполага, че критериите на учителите за оценяване на учениците са твърде високи. В потвърждение на това говори и фактът, че от завършилите първия випуск на гимназията през 1883 г. осемнадесет девойки, девет вземат диплома с отличие. Това са: Ламбрина Василева, Елена Костова, Евгения Петкова – от гр. В. Търново, Димитра Гегова – от Плевен, Парашкева Иванова – от Горна Оряховица, Йорданка Каралиева и Стама Козлева – от Лясковец, Ангелина Кънчева – от Трявна, Екатерина Матловска – от Пловдив, Светла Тодорова – от Шумен, Мария Цочева – от с. Бобов дол, Добруджанско¹³.

За разлика от успеха, поведението на ученичките е на пужното равнище. Във всички отчети на Учительския съвет се подчертава, че “твърде рядко му се предоставя да бъде недоволен от поведението на някоя ученичка”¹⁴.

Още първата учебна година от направените икономии училищното ръководство отпуска стипендии на бедни момичета – по 500 франка на три ученички.

През следващата учебна година – 1880/1881 г. стипендиите са 22. През

различните години изискванията към стипендиантите са различни. Най-често стипендии се дават на момичета с добър успех, но от многочлени и бедни семейства, които не могат да осигурят необходимите средства за завършване на гимназията.

През 1887 г. като ученичка в I^a клас се записана Иванка Ботева – дъщеря на великия български поет и революционер Христо Ботев. Тя завършва IV клас като първа отличничка.

През ученическите години името ѝ се свързва с нейните първи обществени прояви. На 7 май 1890 г. във Враца става тържествено откриване на първия паметник на Ботев в града. На тържеството са поканени жената и дъщерята на Христо Ботев. На него четиринадесетгодишната Иванка произнася прочувствено слово. Скоро след откриването на паметника на Иванка Ботева е отпусната стипендия, за да продължи образованието си в чужбина.

Най-напред Иванка Ботева отива във Виена и престоюва там около половин година. Недоволна от Виена, тя се премества в Женева. През 1895 г. завършва известно средно училище за млади момичета. Завръща се в Търново. През учебната 1895/1896 г. е назначена за учителка по френски език в Търновската девическа гимназия¹⁵. По спомени на нейни ученички, Иванка Ботева преподава венско, уверено и с познаване трудностите във френския език. Тя внася нещо ново както в преподаването си,

така и в отношението си към ученичките.

През следващата, 1896 г. Иванка Ботева отново заминава за Женева и се записва в Женевския университет, като завършва социални науки през 1899 г. с научна степен "лицансие". Завръща се в Търново при майка си и пак се отдава на учителската професия. Наред с музиката тя обича и литературата. Притежава богата библиотека от френски и руски автори. Има и определени интереси към астрономията и висшата математика. Над всичко обаче поставя поезията на Хр.

Ботев. Тя знае наизуст неговите стихотворения, някои фейлетони, цели статии.

Омъжва се и заминава да живее в гр. София. Умира на 7. XI. 1906 г. на 30 години. Днес една от улиците на старинната част на града носи името на Иванка Ботева.

В заключени можем да посочим, че със своето историческо минало, с възпитаниците си, които излизат от нея, Търновската девическа гимназия заема достойно място в историята на учебното дело у нас.

БЕЛЕЖКИ

¹ М а р т и н о в, Н. Учебното дело по нашите земи в първите дни след Освобождението. Борба, бр. 102/24. 08. 1967.

² Д ъ р ж а в е н в е с т н и к, бр. 96/31. 12. 1880.

³ В. „Н а д е ж д а“. В. Търново, 01. 10. 1943.

⁴ Д ъ р ж а в е н в е с т н и к, бр. 96/31. 12. 1880.

⁵ О Д А - В. Търново, ф. 74. а. е. 44.

⁶ К у л е л и е в, Й. Девическото образование в Търново преди Освобождението (1822 - 1877). В. Търново, 1936, с. 58.

⁷ Райна Попгеоргиева. Сборник подред. на Руска Патърканова, С., 1976, с. 295.

⁸ Пак там... с. 214.

⁹ К у л е л и е в, Й. Девическото образова-

ние в Търново преди Освобождението (1822 - 1877). В. Търново, 1936, с. 50.

¹⁰ П а с к а л е в а, В. Българката през Възраждането. С., 1964, с. 228.

¹¹ К у л е л и е в, Й. Девическото образование в Търново преди Освобождението (1822 - 1877). В. Търново, 1936, с. 62.

¹² Д и м о в, Д. Приносът на Търново за учебното дело, Борба, 1977, бр. 10.

¹³ О Д А - В. Търново, ф. 77, а. е. 44 - I.

¹⁴ Годишник на В. Търновската девическа гимназия за учебната 1904/1905. В. Търново, 1905, с. 15.

¹⁵ Р а ш е в а, В. Внучката на Венета Ботева разказва за Ботевото семейство, С., 1976, с. 96.

OPENING AND DEVELOPMENT OF THE SECONDARY SCHOOL FOR GIRLS IN V. TARNOVO DURING 1879 AND 1904

Venka Petrova Kuteva

Opening and development of the V. Tarnovo Secondary School for Girls is the main research purpose of these article. The author analyzes the organization instruction and curriculum design. There are brief information about first teachers and students in Tarnovo Secondary School for Girls.

ДЕЙНОСТТА ПО ИЗБОР – ФОРМА ЗА ДИАГНОСТИКА НА УМЕНИЯТА НА 5 – 7-ГОДИШНОТО ДЕТЕ ЗА САМОСТОЯТЕЛНА ДЕЙНОСТ В УЧИЛИЩЕ

Рени Христова

Подготовката на детето за училище е проблем, поставян от почти всички педагози, които проучват развитието и възпитанието на детето от предучилищна въз-

раст. Интересът към този проблем е продиктуван от непрекъснатото променящите се изисквания към малките ученици за все по-голяма самостоятелност. Въпросите, които вълнуват предучилищните педагози, са свързани с условията, които трябва да се създадат на децата, за да се осигури по-плаaven и адаптивен преход от предучилищното към училищното детство. Сред тях се открояват:

– как да подготвим детето за самостоятелна дейност в училище

– какъв да бъде характерът и съдържанието на подготовката на 5–7-годишното дете, за да бъде основана самостоятелната му дейност в училище

– как да се извършва диагностиката й.

В настоящата статия ще се опитаме да дадем отговор на тези въпроси. Ще разкрнем как чрез дейността по избор могат да се решат някои задачи, свързани с подготовката на детето за училище.

Целта на проучването е да се установи до каква степен 5 – 7-годишните деца диференцират компонентите на учебната и трудовата дейност, изразено в общоучебни и общотрудови умения и навици.

Задачи: 1. Да се анализира структурата на учебната и трудовата дейност, достъпни за децата на 5–7-годишна възраст.

2. Да се проучат възможностите на дейността по избор за диагностиране на подготовката на децата от горната предучилищна възраст за училище.

1. Специфични особености на подготовката на 5 – 7-годишното дете за самостоятелна дейност в училище

Редица автори, които разглеждат проблемите, свързани с подготовка-

та на детето за училище, поставят акцент върху специалната подготовка (подготовка за четене и писане; запознаване с цифрите на числата и извършване на елементарни аритметични операции) (Я. А. Коменски, Й. Х. Песталоци, К. Д. Ушински, Н. Живков и др.). В по-съвременните разработки (А. В. Запорожец, В. И. Логинова, П. Г. Саморукова, Г. Пирьов, Е. Петрова, Д. Батоева) се наблюдава разширяване на обсега на проблема като наред със специалната подготовка се разработват въпроси, отнасящи се до общата подготовка и личностната готовност на детето за училище. Въпроси, които не само не могат да бъдат пренебрегвани, но трябва да бъдат водещи в прехода от предучилищна в начална училищна възраст. "Неправилно е да се мисли, че готовността за училище се състои в количеството знания, в овладяването на четенето, писането и смятането" (11, 11).

Личностно-мотивационната готовност на детето от предучилищна възраст оказва съществено влияние върху приемане на новата социална позиция на първокласника – нов колектив, нови взаимоотношения, нови изисквания и задължения. А липсата на социална готовност при някои деца води до затруднения в общуването и до удължаване на адаптационния училищен период, дори ако специалната им подготовка е на равнище. Такива деца изпитват затруднения и притеснения да покажат

знанията си и да изразят свободно мислите си пред новия детски колектив. "Детската възраст е възможно най-лошият критерий за определяне началото на учебната кариера на детето" (3, 154).

"Готовността е резултат от глобалната подготовка на децата за училище. Тя не може да се търси само в една страна на развитието, даже и ако тя е водеща (имаме предвид интелектуалното развитие), а в цялостната личностна готовност на предучилищното дете, при което личността се приема като системноструктурно образование, като единство, а не сбор от свойства и качества" (11, 11).

Въпросът за готовността на детето за училище включва няколко взаимосвързани особености "биологична зрелост и соматично развитие, психическо развитие и социална зрелост" (11, 13). Тези три страни на формираната се личност трябва да се осъществяват паралелно, за да осигурят на детето добри адаптационни възможности. Усилията на педагозите са насочени предимно към развитието на познавателните способности – мислене, памет, въображение. Насищането на възпитателния процес с проблемни ситуации, които изискват от детето самостоятелно да използва не само своя познавателен, но и социален опит, е добра база за личностното му развитие.

Усвояването на опита се осъществява в трите взаимообулавящи се дейности – игрова, учебна и трудова,

при определящата роля на игровата. В късния период на предучилищното детство децата започват да се интересуват повече от познавателни проблеми, информация за които получават от възрастните, а те от своя страна започват да им поставят задачи, изискващи умствено усилие, което ще им бъде пряко необходимо в училище. Независимо в кой етап от човешкото развитие се намира усвояването, "то има специфични особености, които определят два взаимосвързани момента. Първо – съдържанието на усвояването и второ – това в каква дейност детето е включено в процеса на усвояването" (5, 212). Съдържанието на усвояването трябва да заинтригува детето, да му дава възможност самостоятелно да достигне до поставен проблем, да удовлетвори своя познавателни потребности. А дейността, в която то се включва в процеса на усвояването, е необходимо да носи творчески характер.

Една от предпоставките за детското творчество е познаването на структурните компоненти на достъпните за детето от предучилищна възраст дейности, които ще проследим в изложението.

1. 1. Структурни компоненти на учебната и трудовата дейност

Учебната дейност при 5 – 7-годишното дете започва да се обособява със собствена структура, която в началото на периода се ръководи от педагога, а към края от децата, които осъзнават компонентите на учеб-

ната дейност:

а) учебна задача, която по своето съдържание целенасочва умствената активност на децата;

б) учебни действия, чрез които се решава учебната задача;

в) действия за контрол, които се състоят в съпоставяне на задачата с резултата;

г) действия за оценка." (5, 219).

Децата от предучилищна възраст овладяват тази структура не в нейния същински, цялостен вид. И тъй като учебната дейност се обуславя от игровата, то поставянето на задачата, мотивираността на действието и оценката се извършват чрез игрови методи и похвати. Следващият етап, през който преминава диференцирането на учебната от игровата форма е постепенно разграничаване компонентите на учебната дейност един от друг. За да се стигне до етапа, в който детето не само разбира и решава учебната задача, но само си поставя задача (по-често практическа, а в края на периода и интелектуална), подбира и извършва подходящи действия за нейното решаване, т. е. довежда започнатото до резултат. Такова ниво на самостоятелност може да се постигне, ако детето владее компонентите на учебната дейност. "Решавайки конкретно поставените задачи, детето се учи да преодолява трудности, да проявява съдържаност, да организира поведението си. У него се формира способност за проява на умствено усилие при овладяване

на знания и умения” (10, 20).

При анализа на всеки компонент на учебната дейност трябва да го съотнесем и адаптираме към възрастовите особености на предучилищното дете. За решаването на задача е необходим определен начин на действие или система от последователни действия. При следването на системата от действия “те трябва да привикнат да се ръководят от “поставените пред тях задачи” (10, 16), да ги разбират и да ги свързват с дидактичния резултат. Както отбелязахме, за да достигне детето до пълна диференцираност на задачата от действието и резултата е необходима система, при която се спазва мотивационната обвързаност във възрастов аспект – от игрово-практическо към познавателно, до самостоятелно поставяне на задачата. За да постигне определен резултат, то трябва да усвои последователността на действията, необходими за решаване на задачата. Детето не може само да открие и извърши последователността от действия, която в началото се поставя от учителя и под неговото непряко ръководство то овладява алгоритъма на действието. “В предучилищна възраст трудно се диференцират задачата, способът, резултатът, но при целенасочен, организиран учебен процес, постепенно към 5 – 6-годишна възраст се усвояват умения да бъдат разграничавани, да се поставят в единство и да се осмислят” (10, 16). Системата от овладени и затвърде-

ни начини на действие осигурява на детето самостоятелност при тяхното използване, при комбинирането им в нови ситуации и решаването на творчески задачи.

Усвояването на учебните действия е от особена важност за постигането на дидактичния резултат. Чрез тяхното овладяване детето се учи да анализира и съотнася търсенето, исканото с постигнатото. А самоконтролът подпомага спазването на последователността от действия, тяхното съпоставяне и получаването на търсения резултат.

Един от сложните компоненти е проектирането на учебната дейност. Неговата сложност се състои в това, че умението за проектиране, от една страна, изисква сложна синтетична дейност, а от друга, че в него се откроява цялостната същност на учебната дейност. Умението за проектиране е умение детето да си представи разгърнат целия учебен процес: задача – учебни и контролни действия – средства за решаване – резултат. И тъй като то се извършва в умствен план, неговото формиране започва от продуктивните дейности, които със своята нагледно-практическа характеристика отговарят на възрастовите особености на мисловната дейност на детето от предучилищна възраст. Умението за проектиране се овладява в учебната и трудовата дейност и в края на периода – пет-седемгодишна възраст се превръща в общоучебно и трудово умение. Но практичес-

кото му приложение намира израз в собствената дейност на децата. "В самостоятелната дейност на децата и особено в дейността по собствен избор и по интереси (в училище) уменията за проектиране се осмислят при нови ситуации и най-вече в колективната трудова дейност, където се изисква екстериоризация на "вътрешния план на действие" (А. Попомарьов, 10, 18). Без да отричаме важността на уменията за поставяне на задача и нейното окончателно решаване, то сред всички компоненти на учебната дейност, които детето трябва да овладее, за да се превърнат в общоучебни, с особена значимост се налага уменията за проектиране. За резултатното изпълнение на задачата детето трябва да умее да си представи цялостния процес на изпълнение – от задачата до резултата, чрез последователността от действия и средства, с които ще се постигне този резултат. Умението за проектиране е необходимо условие за успешното протичане на самостоятелната детска дейност, а от своя страна степента на неговата формираност може да се проследи в тази дейност. А чрез своето компетентно ръководство педагогът трябва да помогне на детето да "види" последователността на процеса на изпълнение, да завърши замисъла на собствения предпологаем резултат. И макар че в предучилищна възраст отсъства учебната дейност с нейната същностна характеристика и компоненти (Е. Петро-

ва), все още тя не се е обособила като познавателна дейност (А. Н. Леонтьев, А. В. Запорожец, Д. Б. Елконин и др.), чрез подходяща организация и мотиви децата могат да овладеят общоучебни умения, които да съдействат за овладяването на учебната дейност в училище като водеща: да слушат и разбират учителя; да действат в съответствие с неговите указания; да наблюдават; да виждат това, към което е насочено възприятието (указанията на учителя или задачата на познанието) умение да решават различни задачи, да броят, да пишат..." (8, 18 – 19).

Овладяването на тези умения подготвя детето за собствена самостоятелна дейност. Напр: уменията да наблюдава е необходимо при всички дейности, които изпълват съдържателния детски живот: при запознаване със заобикалящата действителност, при изобразителните дейности, при конструирането, при театралните импровизации.

"Формирането на елементи на учебната дейност води отрано до формиране на системообразуващи представи и понятия и до усвояване на учебни умения, определящи готовността на детето да учи. Наличието на тези компоненти създава възможност и на общ подход при усвояване на знания и умения, което води до умствено усилие, улеснява решаването на учебни задачи и разширява промяната на самостоятелност" (14, 50).

Следователно овладяването на об-

що учебни умения подготвя детето от предучилищна възраст за прехода към основната дейност в училище – учебната. Владеенето на умения като разпределеност на вниманието, аналитична мисловна дейност, качества: настойчивост, упоритост, самостоятелност, са важна предпоставка за успеха на училищното обучение.

Паралелно с учебната дейност със собствени компоненти се обособява и диференцира и трудовата дейност. Структурата на трудовата дейност е близка до тази на учебната, нагледно-практическият ѝ характер стимулира детето при овладяване на трудовите действия и постигането на резултат. Компонентите на трудовата дейност: цел, материали и инструменти, практически действия и умение да се използват инструментите за постигане на резултата, трябва да се овладяват благодарение на подходяща мотивация, за да подготвят детето за самостоятелно поставяне на цели и довеждането до резултат. В трудовата дейност детето овладява и социални мотиви, които подготвят личностното формиране на бъдещия ученик. Те го подготвят за новите социални взаимоотношения, които се пораждат от различната социална позиция на ученика. Овладяването на обществените мотиви е различно в различните възрастови периоди и се влияе от редица фактори. “При анализиране на експериментални материали А. Н. Голубьова стига до извода, че обществените мотиви игра-

ят нееднаква роля в различните възрастови групи. За малките мотивите с обществен характер още не са действителни и се подменят от емоционални подбуди с личен характер. За значителна част от децата от средната група вече са свойствени мотиви с обществен характер. В голяма група мотивите с обществено съдържание и стават още по-значими – всички деца в тази група действат не заради личния успех, а за осигуряване успеха на своята група (5, 159). Извеждането на мотива за успех на групата, подчиняването на личните мотиви, които понякога не съвпадат с общите, е особено важно за личностната готовност за училище. Показател е наличието на такива качества като организираност, настойчивост, самостоятелност.

Началото на овладяването на тези мотиви се поставя в игровата дейност, но тъй като игровият резултат е във въображаем план, то при трудовата дейност, която се отличава с реален резултат, съподчинението на мотивите е в полза на обществените. Мотивационната готовност особено ярко проличава в колективната самостоятелна дейност на децата, в която всеки със своите умения и знания и сръчности се стреми да допринесе за осъществяването на целта и довеждането ѝ до резултат. Доброволното подчиняване на личните желания на тези на детската група се приема от отделното дете като естествено задължение.

Постигането на резултат при трудовата дейност е тясно обвързано с мотивацията, т. е. "защо и за кого?" трябва да се постигне целта. "Обществените мотиви на труда възникват още в предучилищния възраст. Но те не стават водещи. За децата от ранна предучилищна възраст характерен се явява интересът към външната страна на дейността: към трудовите действия, към оръдията на труда, после към резултата" (8, 239). "Съгласно данните на К. М. Гуревич, Н. М. Матюшкин и А. Н. Голубьова, в предучилищна възраст се формира съподчинение на мотивите и в целия този период се появяват все нови и нови мотиви. В качеството на мотиви могат да се явят съдържанието на самата дейност, нейното обществено значение, успеха или неуспеха при нейното провеждане, личните постижения (самооценка). Всички тези мотиви не са равнооставени, а се намират в разнообразни отношения, намират се в съподчинение и антагонизъм" (5, 159). Поставянето им в йерархична зависимост и установяването на резултата като водещ зависи от организирането и ръководенето на дейността от възрастния.

Резултатното протичане както на учебната, така и на трудовата дейност, зависи от уменията на детето да планира. Трудовата дейност със своята специфика позволява отчетливо да се открият отделните й компоненти и по този начин улеснява планирането.

Овладеяването на планирането се характеризира с няколко етапа. "В началото предварителното планиране на трудовата дейност се осъществява напълно от възпитателя: той обяснява целта на труда, подбира необходимите материали и инструменти, разполага ги пред всяко дете в определен ред, показва или напомня последователността от трудови действия. Постепенно от овладеяването на трудовите действия и процеса на труда като цяло децата сами преминават към елементарно планиране... После се формира уменията за самостоятелно планиране и организиране на труда: преди да пристъпи към работа, детето подбира материалите, инструментите, подготвя работното си място и решава какво и в каква последователност ще прави" (8, 238).

Обособяването на трудовата дейност с отделно диференцирани компоненти е продължителен процес, който обхваща целия предучилищен период, като разликата в степента на диференцираност в началото и в края на периода е съществена. Докато при три-четиригодишните деца наблюдаваният трудов процес е скритен: поставяне на целта – действие, като липсва осъзнаване на целта и стремеше да бъде постигнато, то при пет-седемгодишните наблюдаваме цялостния трудов процес: цел – организиране на обстановката – подбор на средства и инструменти – извършване на система от действия

– постигане на резултат. Пропускането на някой от компонентите води до неуспех и нежелание за занимание с тази дейност. Такава особеност се наблюдава при изработването на оригами. При проучване на причините “защо децата не предпочитат тази дейност?” открихме, че това се дължи на неусвоявания от тях алгоритъм от операции, което води до разочарование от неумението да се постигне резултат. А при тази дейност той е водещ. Детето я избира, за да си направи играчка, за да си достави удоволствие, за да изпита задоволство от резултата, за да покаже пред другите, че и то може да направи същата играчка. Дори и постоянните консултации с учителката не го удовлетворяват и при ново предложение за избор на дейност то предпочита друга. Когато детето владее алгоритъма от операции, то се увлича от една и съща дейност, което създава предпостави за саморазвитие в края на предучилищната възраст. Работата с хартия е подходяща за овладяването на планирането като компонент на дейността, защото децата практически проследяват последователността от действия, необходими при изработването на една оригама. Изработването на оригами не само стимулира мисленето и паметта, като важни психически процеси, но развива и фината мускулатура на ръката, с което подготвя детето за писане.

Овладяването и осмислянето на структурата на учебната и трудовата

дейност е важен компонент в подготовката на пет-седемгодишното дете за училище, но не с по-малка важност се откроява проблемът за личностната готовност.

1. 2. Личностна готовност на 5 – 7-годишното дете за училище

Личностната готовност е съществена страна от психологическата готовност на детето за училище. Формирането на отношение към училище в края на предучилищния период е доказано в редица педагогически проучвания (Е. Петрова, Д. Батоева, Г. Епсева, М. Илиева и др.). Установено е, че децата имат вярна представа за училището и изискванията към ученика. Тази представа е резултат от системните наблюдения, разговори и беседи, провеждани с децата в детската градина. Те имат своето място при подготовката на детето за училище, но се отнасят само до познавателната, информационната страна. Но само това не е достатъчно, за да се подготви детето за новата социална роля и позиция, която му предстои. Стресовите ситуации могат да бъдат избегнати, когато наред с познавателната подготовка детето има и личностно-мотивационна готовност.

В собствено проучване установихме, че мотивационната готовност, с която постъпват децата в училище е незадоволителна. За целта проведехме индивидуална беседа с всяко дете, като зададохме следните въпроси: “Желаете ли да ходиш на учили-

ще? Защо? Как мислиш къде е по-интересно в детската градина или в училището?" На първия въпрос всички деца отговориха положително. Но когато трябваше да обосноват защо предпочитат училището пред детската градина, преобладаваха отговорите, основаващи се на повърхностна неадекватна представа за училището: "Няма да спя след обяд", "След обяд ще бъда вкъщи", "Ще бъда заедно с кака (батко)". Такива отговори дават 82,4% от децата, с които се проведе беседата. Останалите отговориха: "Ще се науча да чета и пиша", "Ще имам нови другарчета", "Ще мога да смятам". Проведената беседа показва, че много малко от децата са осъзнали мотива за постъпване в училище.

Осъзната мотивираност за личностна готовност за училище може да се постигне, когато детето по неспиринуден начин достигне до собствено убеждение за необходимостта от училищно обучение, като естествено продължение на работата от детската градина. Ние няма да се спираме и изясняваме този проблем. Ще се ограничим само в посочването на някои условия, които биха осигурили личностната мотивираност на детето от предучилищния възраст:

- разнообразна познавателна дейност;
- базис от личностни качества;
- мотивирана самостоятелна дейност.

Формирането на такива качества

като "активност, инициативност, самостоятелност, способност за волево усилие, умение критично да се оценява собственото поведение и работа и тази на обкръжаващите го, да изпълнява дадени обещания, да съблюдава обществените норми на поведение и др." (7, 25) ще помогнат на детето да преодолее дискомфорта при постъпване в училище. Наличието на тези качества улеснява детето в новата социална позиция на ученик, който самостоятелно трябва да решава поставени от учителя задачи, който трябва да прояви волево усилие при решаването ѝ или да съпостави и съобрази собственото си поведение с това на останалите.

Подготовката на детето за училище, изразяваща се в готовност, включваща трите взаимосвързани страни: биологична, интелектуална и социална, може да бъде констатирана в самостоятелната дейност на детето.

2. Диагностични функции на дейността по избор

Психологическата подготовка (физиологична, интелектуална, социална) се извършва в продължение на целия предучилищен период, чрез основните дейности, в които детето участва. Подготовката за новата самостоятелна позиция и самостоятелна дейност в училище може да се постигне чрез организирането на преднамерени и непреднамерени ситуации, в които децата да използват

формираните учебни и трудови умения. В самостоятелната дейност на детето се извършва трансфер на овладените в играта, учебната и трудова дейност умения да си поставя цел или задача, да подбира подходящи средства и начини за решаване на самостоятелно поставена задача. В тази форма на самостоятелност личностната позиция на детето е по-различна от тази в организираната от педагога дейност. Тя е близка до самостоятелната позиция на първокласника. В дейността по избор детето "изпробва" усвоеното, търси начини, по-различни от тези, които владее, за да постигне целта си. **Самостоятелно избраната дейност, самостоятелно постигнатият резултат, увеличат детето, стимулират го към нова задача. Постигнатият резултат носи удовлетворение на "малкия експериментатор" и наред с това допринася за утвърждаване на детската личност. В дейността по избор общоучебните и трудови умения се екстериоризират, т. е. стават собствено управляеми.**

Като имахме предвид възможностите, които предоставя дейността по избор за изява на детската самостоятелност решихме чрез тази форма на организация в детската градина да проучим учебните и трудовите умения на пет-седемгодишните деца*. Смятаме, че наличието на тези уме-

ния до голяма степен определя успешността на самостоятелната дейност в училище.

Конкретизирахме следните критерии:

1. Умение за самостоятелно поставяне на задача (цел).

А) самостоятелно – високо ниво

Б) частично самостоятелно – средно ниво

В) липсва самостоятелност – ниско ниво

(с помощ от педагога, като подражава на връстника)

В) липсва самостоятелност – ниско ниво

2. Умение за самостоятелно организиране на обстановката

А) самостоятелно – високо ниво

Б) частично самостоятелно – средно ниво

В) липсва самостоятелност – ниско ниво

3. Умение за самостоятелен избор на средства (материали, инструменти) за осъществяване на замисъла.

4. Умение за самостоятелно планиране на дейността.

5. Умение за самостоятелно постигане на резултат от дейността. Показателите за 3, 4, 5 критерий са същите, както при 1 и 2.

Данните, получени в експерименталната и в контролната групи, ни позволяват да проследим доколко са овладени компонентите на учебната и трудовата дейност, като една от предпоставките за развитие на самостоятелната дейност в училище.

Първият компонент на дейността

* Експериментът е проведен с 47 деца, разпределени в Е-25 и К-22, в ЦДГ "Райна Княгиня" - В. Търново, февруари - май 1993 г.

Табл. № 1. Данни от констатиращия експеримент

КОМПОНЕНТИ НА ДЕЙНОСТТА	ЕКСПЕРИМЕНТАЛНА ГРУПА СТЕПЕНИ						КОНТРОЛНА ГРУПА СТЕПЕНИ					
	А		Б		В		А		Б		В	
	бр.	%	бр.	%	бр.	%	бр.	%	бр.	%	бр.	%
1. Задача	11	44	10	40	4	16	14	63,6	6	27,3	2	9,1
2. Обстановка	14	56	11	44	0	0	13	59,1	8	36,4	1	4,5
3. Средства	15	60	9	36	1	4	15	68,2	7	31,8	0	0
4. Планиране	4	16	5	20	16	64	3	13,6	9	40,9	10	45,5
5. Резултат	4	16	7	28	14	56	3	13,6	9	40,9	10	45,5

Табл. № 2. Данни от констатиращия експеримент

КОМПОНЕНТИ НА ДЕЙНОСТТА	ЕКСПЕРИМЕНТАЛНА ГРУПА СТЕПЕНИ						КОНТРОЛНА ГРУПА СТЕПЕНИ					
	А		Б		В		А		Б		В	
	бр.	%	бр.	%	бр.	%	бр.	%	бр.	%	бр.	%
1. Задача	25	100	0	0	0	0	16	72,7	6	27,3	0	0
2. Обстановка	20	80	5	20	0	0	13	59,1	9	40,9	0	0
3. Средства	23	92	2	8	0	0	11	50	11	45,6	1	4,5
4. Планиране	15	60	5	20	5	20	6	27,3	11	50,0	5	22,7
5. Резултат	15	60	3	12	7	28	6	27,3	11	50,0	5	22,7

– поставянето на задачата (целта) е най-достъпен за децата. Прави впечатление, че при констатиращия етап процентното съотношение на успешните самостоятелно да поставят замишъл е в полза на децата от контролната (К – 63% срещу Е – 44%). След провеждането на обучаващия експеримент у всички деца от експерименталната група констатираме умение за самостоятелно поставяне на задачата (Е – 100%; К – 72, 7%), докато при децата от контролната група съотношението между резултата от първия и третия етап е незначително. Когато в самостоятелната дейност детето си поставя задача или цел, то практически затвърдява това умение, което е овладяло при взаимодействието с възрастния в организирани дейности. Чрез самостоятелното поставяне на целта педагогът може да установи не само наличието на това умение като условия за резултатна дейност, но и предпочитаната от детето дейност, неговата социална позиция. Тази социална позиция е по-различна – съобразяването с идеята и изискванията на възрастния отстъпват място на детската самостоятелност. Но свободата на избора не е неограничена, а е гарантирана от разнообразието на дейностите, които децата познават. Наблюдава се, че децата избират дейности и си поставят задачи, в изпълнението на които са сигурни. Това се обяснява и с по-различната социална позиция на детето – ролята на изпъл-

нител отстъпва място на самоинициативността. Новата социална роля изисква отговорността не само пред себе си, но и пред връстниците. Процесуалният характер на дейността отстъпва място на резултативния.

Умението за поставяне на задача и цел се намира в близка зависимост от уменията да се подбират средствата и да се организира обстановката. И при оценяването на тези умения степените са три: висока, средна и ниска. Данните и за втория, и за третия критерий показват по-големи възможности за самостоятелно организиране на обстановката и подбора на средствата при контролната група (К – 59, 1; 68, 2 срещу Е – 56; 60). След провеждане на обучаващия експеримент съотношението се променя в полза на експерименталната (Е – 80%; 92% срещу – К – 59%; 50%). Липсата на ръст в уменията за организиране на обстановката и спад при уменията за самостоятелен подбор на средствата при контролната група насочва към извода за епизодичност в проявяването им. Тази нетрайност може да се обясни с липсата на осъзнатост на зависимостта: задача (цел) – обстановка, средства. На децата от експерименталната група тази връзка беше изяснена по достъпен начин. Пред тях се поставяха различни задачи, които изискват:

- конкретни средства и начини за решаване;
- избор на средства;
- варианти за решаване.

Така чрез собствени търсени, насърчавани от педагога, децата се убедиха във връзката и зависимостта между задачата и средствата за нейното решаване.

Най-трудно за децата от предучилищна възраст се оказва умението за самостоятелно планиране на дейността. Проектирането е синтез от абстракция и реалност. От детето, от една страна, се изисква да си представи целия процес от задача до резултата и, от друга, практически да го изпълни. Ниската степен на формираност умението за планиране при констатиращия етап се вижда от таблица №1. След провеждане на обучаващия експеримент с експерименталната група се наблюдава значително увеличаване броя на децата, които могат самостоятелно да планират дейността си (Е – 44%; К – 13, 7%). За да направим сложния абстрактен процес на проектиране достъпен и разбираем за децата, използвахме модели и схеми, обяснения за онагледяване на цялостния процес. Така чрез собствени разсъждения децата се убедиха в необходимостта от планиране.

Дожеждането на поставената задача до резултат е завършек на творческия процес. За да стане тя реалност, у детето трябва да са формирани всички изброени дотук умения. Успехът от дейността носи емоционална удовлетвореност на детето. Това до голяма степен определя избора на самостоятелната детска дейност. Ре-

зултатът, към който се стреми шест-седемгодишното дете, е показател и за редица личностни качества: настойчивост, организираност, упоритост, самостоятелност. Самостоятелно постигнатият резултат е стимул за нови творчески начинания.

От направеното изследване констатирахме, че когато с децата се работи детайлно по осмисляне и диференциране компонентите на дейността, то те много по-лесно и бързо се насочват към самостоятелна дейност, по-продължително се задържат и занимават с една и съща дейност. Това е предпоставка за по-продължителна концентрация на детското внимание, необходима за учебната и самостоятелната дейност на ученика.

В дейността по избор най-отчетливо се проявяват уменията на децата за организиране и осъществяване на предпочитаната от тях дейност. Водещ тук е резултатът. Успехът на детската самостоятелна дейност се обуславя от няколко взаимосвързани условия:

- познаване и владеење от пет-седемгодишното дете компонентите на достиганите за него дейности;
- базис от знания за различните дейности;
- общоучебни и общотрудови умения;
- функционалност на материалите и обстановката, позволяващи самостоятелен избор и организация на детето;

– емоционална удовлетвореност.

В момента дейност по избор, освен диагностични функции, педагогът може да осъществява и обучаващи функции. Той има благоприятни възможности за индивидуални разговори за оказване на помощ и съдей-

вис, провокиране и стимулиране.

Създаването на условия в предучилищна възраст за разнообразна и съдържателна творческа дейност, е естествена основа за самостоятелна дейност в училище.

ЛИТЕРАТУРА

1. Амонашвили, И. Здравейте, деца! М., 1988.
2. Бижков, Г. Реформаторска педагогика, С., 1994.
3. Добсън, Д. Смелостта да възпитаваш. П., 1994.
4. Добсън, Д. Детето със силна воля. П., 1995.
5. Эльконин, Д. Б. Избранные психологические труды. М., 1989.
6. Коен, Р. На шест години не е ли късно? С., 1989.
7. Кравцов, Г. Г., Е. Е. Кравцова. Шестилетний ребенок. Психологическая готовность к школе. Педагогика и психология. кн. 5, 1987.
8. Логинова, В. И., П. Г. Саморукова. Дошкольная педагогика. М., 1988.
9. Петрова, Е. Предучилищна педагогика. В. Търново. 1995.
10. Подготовката на децата за училище, под ред. на Е. Петрова, С., 1988.
11. Подготовка на децата за училище, Д. Батоева, Г. Бижков, Ф. Даскалова и др., Благоевград, 1986.
12. Плакроуз, Х. Училището място за деца. С., 1992.
13. Факирска, Й. Готовност на 5-6-годишните деца за овладяване на учебната дейност. Предучилищно възпитание. кн. 5, 1986.
14. Якиманска, П. С. Развиващо обучение. С., 1984.

THE ACTIVITY AT CHOICE AS FORM DIAGNOSTICS OF 5 - 7 YEARS OLD CHILDRENS' ABILITIES FOR INDEPENDENT ACTIVITY IN SCHOOL

Reny Hristova
Summary

This article attempt to answer some questions, which are before preschool pedagogues:

- How to prepare the child for independent activity in school?
- What kind of character and content will be this preparation?
- What would be its organization?

The aim of the research is to settle what is the level in which 5 - 7 years old children differentiate the parts of learning and working activities, expressed in learning and working abilities. These abilities take great part in success of independent activity.

There are two main problems in the article.

1. Analysis the structures of learning and working activities which are accessible for 5 - 7 years old children.
2. Research of the activity at choice's possibilities for diagnostic the childrens' preparation for school.